

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**A rendszerváltás utáni generáció közéleti
magatartásmintái
két eltérő szervezésű felsőoktatási kollégium
lakóinak kvalitatív vizsgálata alapján**

Pataki Gyöngyvér

Témavezető: Prof. Dr. Polónyi István

DEBRECENI EGYETEM

Humántudományok Doktori Iskola Neveléstudományok Doktori Program

Debrecen, 2020

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Napjaink állampolgári és politikai szocializáció kutatásaiban egyre inkább a középpontban áll az a kérdés, hogy a stabil demokráciák intézményi keretei között miként terjednek a nem-demokratikus cselekvési minták (Feischmidt, 2016; Feischmidt et al., 2014; Feischmidt & Hervik, 2015; Holmes, 2010; Kalb & Halmai, 2011). A kutatás ehhez a gondolati kerethez kíván hozzájárulni annyiban, hogy a Campus-lét kutatás alprojektjeként az egyetem mint tanulókörnyezetek szerepének feltárására törekszik – elsősorban az egyetemek intézményi integrációban betöltött szerepére fókuszál. Azokat a módozatokat veszi számba, ahogy az egyetem támogatja a közéleti részvétel sajátos formáit (<http://campuslet.unideb.hu>). Ezen belül a disszertáció megkísérli leírni a közéleti magatartás formáit, motivációit és sztereóit egy észak-alföldi egyetem hallgatóinak perspektívájából. Célja, hogy a megkérdezettek interpretatív sémájához híven, azok szavaival feltárja a közszférához fűződő motivációikat és perspektíváikat. Mindez hozzá kíván járulni annak mélyebb megértéséhez, hogy miként alakul át a közösségiesség egy egykori kollektivistista szocialista országban, ahol a rendszerváltást követő erőteljes privatizmus voltaképpen átírta az emberi kapcsolatokról és a közösségiességről vélt nézeteinket (Bauman, 2013; Delanty, 2013; Ritter, 2008; Weintraub & Kumar, 1997). Így aztán a disszertáció eredményei részben képet adnak arról, hogy a hallgatók miként viszonyulnak a rendszerváltás utáni intézményi környezethez, mennyire készek a szűkebb felsőoktatási vagy a tágabb társadalmi intézményekbe bekapcsolódni.

Noha a köz/magán megkülönböztetés a felsőoktatáspolitikai egyik alapvető mozzanata, az a kérdés, hogy mi is az egyetem közfunkciója, gyakran heves viták tárgya, és nem ritkán stratégia megfontolások alapja (Gábor, 2006; Marginson, 2016; Williams, 2016). A felsőoktatási expanzióval párhuzamosan – 2003-2011 között 54 új PPP beruházást, köztük kollégiumokat, hoztak létre a magyar felsőoktatásban a privát tőke bevonásával. Míg sokan makro perspektívából vizsgálják a magánosított felsőoktatás hallgatókra tett hatását, a társadalomkutatók mindeközéig nem szenteltek kitüntetett figyelmet az intézményi kultúra evolúciójának látszólag lényegtelen mikro-folyamataira. A disszertáció voltaképp tágítani szeretné szociológiai és felsőoktatás-kutatási szemléletünket, amennyiben a formális felsőoktatási állampolgári szocializáció keretein túl az intézményesülés folyamatát a diákközösségek mikro-milióiban követi.

A témában releváns irodalom a *közéleti aktivitás fogalmát* vagy a szűken értelmezett közéleti politikai magatartásra korlátozta, vagy a közéleti politikai és a civil társadalmi aktivitást

egységes értelmezési keretben vizsgálta. Számos nagymintás európai kvantitatív projekt (WVS:World Values Survey; EES: European Election Study; ESS:European Social Survey; EVS:European Value Studies) a közéleti részvételt jellemzően öt-hat kategóriában ragadta meg – a választásokon való részvételtől a párttagságon át a petíciókban való részvételeig –, ám az elmúlt évtized közgazdasági, politikai és szociológiai szakmai vitáiban világossá vált, hogy a fiatal felnőttek közéleti igényeinek, tevékenységi formáinak, elsősorban a közéleti részvételi hajlandóság sajátosságainak feltárásakor a klasszikus értelemben vett politikai részvétel nem bizonyul megfelelőnek (Brunton-Smith & Barrett, 2015; Dahl et al., 2018; Macedo et al., 2005). Számos európai ország fiatal felnőttjeire kiterjedő kvantitatív és kvalitatív kutatás igazolta, hogy elmúlt évtizedben a fiatalok körében tapasztalható a klasszikus politikai részvételtől való távolmaradás nem magyarázható egyszerűen érdektelenséggel vagy apátiával (Cammaerts et al., 2014; Dahl et al., 2018; Dalton, 2015; Sloam, 2014). Lévén a fiatalok a számukra biztosított intézményes részvételi formákkal kritikusak és szkeptikusak, keresik a részvétel új lehetőségeit (Theocharis & Van Deth, 2018; Van Deth, 2014; Van Laer & Van Aelst, 2010).

A politikai véleménynyilvánítás rendelkezésre álló csatornáit úgy tűnik, az európai fiatal felnőttek számára nem biztosítanak lehetőséget, hogy azonosuljanak saját világnézetüknek megfelelő politikai formációkkal (Marsh & Akram, 2015, p. 524; Zuckerman, 2014). Így aztán a klasszikus politikai részvétel mellett, egyre inkább létjogosultságot nyernek a közéleti részvétel kreatív, individualizált, elsősorban nem instrumentális, hanem az ön-kifejezésen alapuló formái – legyenek azok városi protest megmozdulások vagy lokális, privát események a személyes politikai podcastoktól, a részvételi színházakig (W. L. Bennett & Segerberg, 2013; Kahne et al., 2015; Lee, 2014; Micheletti & McFarland, n.d.; Smith, 2009). Egyes szerzők szerint a közügyektől való tudatos távolmaradás is egy új részvételi formának tekinthető (Amna & Ekman, 2014), míg mások hajlamosak ezeket a részvételi formákat egyszerűen olyan indikátornak tekinteni, amely jelzi, hogy az aktív állampolgár eszménye a modern democráciákban kérdésessé vált: a direkt vagy a deliberatív demokratikus modell átgondolandó (Harris, 2016; Harris et al., 2010; Norris, 2004).

A *közéleti magatartáson* e folyamatosan újra definiálódó térben folyó cselekvést értem, amely koncentrikusan: az egyén közvetlen hétköznapijait meghatározó eseményeken keresztül, a társadalmi civil tevékenységen át a klasszikus értelemben vett politikai magatartásig értelmezhető. Ebből következően, a hallgatók közéleti magatartását – Deth döntési fa

modellje alapján – egy széles értelmezési keretben, egy skála mentén tárgyalom, amelybe ugyanúgy beletartozik a közszférában folyó civil aktivitás, mint a közéleti politikai aktivitás vagy csak az egyszerű közösségi részvétel (Theocharis & Van Deth, 2018; Van Deth, 2014).

Bármelyik fogalomból is indulunk ki a közéleti-politikai magatartás megfogalmazásakor az Ifjúság 2002, 2004, 2008, 2012, 2016 kutatások adatai alapján a fiatal felnőttek (18–29) közéleti aktivitása a nyolcvanas évekhez képest visszaesett (A Szabó & Kern, 2011), ugyanakkor az European Social Survey (2010) egyes aktivitási formákban fokozódó részvételi hajlandóságot mutat a korosztályban (Andrea Szabó & Oross, 2012). Az ESS további hullámai mind a politikai érdeklődés, mind az intézményi részvétel terén inaktív sajátosan magyar utat sejtet. Csepeli European Youth 2014 adatait elemezve kiemeli, hogy Közép-Európa országaiban (Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia) a biztonságot, a teljesítményt és a hedonizmust preferáló fiatalok altruizmusra és univerzalizmusra való hajlama alacsony (Gy Csepeli, 2019). Vagyis a vizsgált fiatalok vélhetően nem készek az életüket nem közvetlenül befolyásoló kollektív javakért tevékenykedni. A közszférát ennek megfelelően egy folyamatosan újra formálódó, újra definiálható stratégiai térként fogom fel, melyben a közéleti cselekvés egyre inkább a magánszféra nézőpontjából válik érthetővé.

A közéleti aktivitáskutatások három meghatározó elméleti irányzat – a politikai részvétel kutatások, az intézményi integráció megközelítései, és a mikro perspektivikus közösség kutatások – köré szerveződnek. A kutatások egy része a közszféra és a közéleti aktivitás formáinak átalakulását anyagi és kulturális egyenlőtlenségi dimenziók átrendeződésével hozza összefüggésbe, amelyek a késő modernitás neoliberális reformjai nyomán számos országban azonosíthatóak. Ezek az antikapitalista és antiestablishment megközelítések a stabil demokráciában az 'anti-demokratikus' viselkedési formák terjedését a gyors és átgondolatlan reformtörekvésekre való reakcióként azonosítják – esetleg a társadalomtörténeti múlttal hozzák összefüggésbe (Feischmidt et al., 2014; Gábor, 2012; Holmes, 2010; Juhász et al., 2014; Kalb & Halmai, 2011; Minkenberg, 2000; I. Szabó, 2009). A globális kihívások és az azokra adott válaszok felvetik magának az állam funkciójának, az állami szuverenitásnak a kérdését. A nemzetállami keretek között értelmezett állampolgári magatartás és részvételi hajlandóság a kirajzolódó új egyenlőtlenségi dimenziók, és a transznacionális terek viszonylatában új értelmet nyer és ezzel párhuzamosan új aktivitási formákat hív elő.

Egyidejűleg azokkal a próbálkozásokkal, melyek a politika fogalom jelentésárnyalatainak megragadására törekednek, illetve azokkal a vizsgálatokkal, amelyek megkísérelik feltárni a fiatalok politikához fűződő viszonyát, a politikai részvétel irodalmának egy jól körülhatárolható szegmense társadalomtörténeti perspektívából elemzi, hogy a vizsgált generáció politikai nemzedéknek tekinthető-e. Állításuk szerint a generáció – szemben a korábbi generációkkal – nem szerveződik autonóm cselekvési mintákkal rendelkező önálló társadalmi réteggé. A nemzedékké formálódást elemző szerzők, amellet érvelnek, hogy míg a vizsgált ifjúsági kultúrában az összehasonlításokon alapuló közösség könnyen kialakul, és ritkábban bár, ám mégis azonosítható a közös célokra alapuló nemzedéki egymásra hangoltság, addig a közös cselekvési minták kialakulása problematikus (Gábor, 2012; Gazsó & Laki, 2004; Kabai, 2007; Nagy & Tibori, 2016; Somlai, 2010; Szalai, 2011). A rendszerváltás „beragadt” (Szabó & Kern, 2011). Nem áll a fiatalok rendelkezésére sajátos kulturális formákkal rendelkező önálló nemzedéki minta, ezért a fiatalok a felnőtt társadalom keretei között „imitálják szüleik már diszkreditálódott cselekvési formáit” (Gábor, 2012; Keil & Szabó, 2011).

A témánk szempontjából továbbá releváns az intézményi integráció irodalma, mely az intézmények életében való konstruktív részvétel felől tárgyalja a fiatal felnőttek politikai részvételének esélyeit. Nemzetközi kutatások feltárták, hogy a közép-európai régió fiatal felnőttei nem csupán inaktívak, hanem részvételi hajlandóságuk hátterében egy az intézményekhez fűződő sajátos viszony áll. A nemzetközi adatok arra világítottak rá, hogy a térségben a közéleti részvétel sajátos módon összefüggésbe hozható az intézményekről, valamint a jó állampolgárról kialakult képpel. A Nyugat-Európai részvételi modellektől eltérően a közép-európai mintában az intézményi bizalom és az intézmények életében való részvétel között nincs egyértelmű megfeleltethetőség – állítják e kutatók. Úgy tűnik, az intézményi részvételt sokkal inkább meghatározza a róluk kialakuló kép és a korábbi demokratikus tapasztalatok, mintsem az, hogy a résztvevők mennyire bíznak egymásban (Cazes & Nesporova, 2006; Fekete & Gárdos-Orosz, 2017; Gibson, 2001; Kavaliauskas, 2012; Letki, 2004).

Jeles magyar kutatók eredményei nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy hogy jelentős társadalmi változások esetén – és az általunk vizsgált rendszerváltást követő első generáció feltétlenül jelentős intézményi és strukturális változások részese –, a habitus és a társadalomszerkezet nem szoros, és nem egy irányba hat. A szociokulturális tényezők által körülírható habitus nem

a fennálló intézményi környezet újratermelésének irányába hat, hanem sokkal inkább tekinthető „a létező társadalmi viszonyok meghaladásának vagy megváltoztatásának” (Szalai, 2011, p. 217). Az intézményi habitus és annak részeként formálódó intézményi kultúra – állítja több szerző nyomán Pusztai – egy társas konstrukció eredménye, amelyet a hallgatók, az oktatók, a szűkebb-tágabb intézményi tér és klíma együttesen alakít ki (Coleman & Hoffer, 1987; Fényes et al., 2018; Pusztai, 2011). Vagyis a hallgatók a beágyazottság és a szervezeti célokhoz való elköteleződés függvényében értelmező közösségeikben megkonstruálják intézményi habitusukat. Nem tagságra épülő részvétel jellemzi őket, hanem szolgáltatásokat vesznek igénybe, mint egy adott együttműködés részesei. A nem tagságra épülő, szolgáltatásalapú részvételi forma gyengébb és komplexebb elköteleződést feltételez, mely az igények, szükségletek, választási mechanizmusok és kötődések dinamikáját követi (Szalai, 2011)

Néhány szerző szerint a lojalitás reflektálatlan, illuzórikus mivolta, a kivonulás túlsúlya, valamint a tiltakozás kiüresedése a demokratikus intézményi berendezkedés diszfunkcióira utal, amely előre vetíti az intézményi részvétel felemáságát (Csákó & Sik, 2018). Mindezek alapján úgy tűnik a fiatalok intézményekhez való elköteleződése nem egyértelmű. Az adatok egyfelől a szüleikhez igazodó, polkonform értéktrendről és piackonform karriertervekről számolnak be, másfelől az intézményi bizalom, az intézményi elköteleződés a térségben hagyományosan rendkívül alacsony (Bauer et al., 2017). Vagyis noha a lázadásnak semmi jele, a fiatalok mégsem vesznek részt környezetük döntéseiben, intézményi környezetük formálásában – legalábbis nem az érdekartikuláció klasszikus értelmében.

A fiatalok érdeklődése, intézményekhez való pozitív vagy negatív attitűdjei nem csupán a politikához való viszonyt vagy az intézményi részvételt határozzák meg, hanem hatással van a fiatalok szerepértelmezéseire is. A kutatások harmadik nagy csoportja az intézményekhez való kötődést a róluk kialakult kép függvényében mikro perspektívából vizsgálja. Azoknak a státusz homogén magántársaságoknak, diákközösségeknek, neotörzseknek a belső világát közelítik meg, amelyekben a közéleti nézetek, közéleti attitűdök, viselkedésmintázatok formálódnak (Bennett & Kahn-Harris, 2004; Blackman & Kempson, 2016; Murányi & Sipos, 2012; Sik, 2011; Szapu, 2002; Utasi, 2013). Utasi, Sik, Murányi, Sipos a magántársaságok, a bizalom szűk köreinek milióit igyekszik kvantitatív és kvalitatív eszközökkel körülírni. Adataik szerint e státusz homogén magántársaságokban, mint egyfajta társadalmi lombkedvényekben intenzív kommunikáció folyik, a résztvevők a státuszok egyenlőségét

játsszák, és bennük kollektív cselekvési minták, társadalomértelmezések születnek. E közösségek határozzák meg az érdekartikuláció, érdekérvényesítési érzet, a demokratikus attitűd és kommunikatív racionalitás elsődleges mintáit (Csákó, 2014; György Csepeli et al., 2011; A Szabó & Oross, 2017).

E ponton fontos kiemelni Sík Domonkos írását, aki empirikus adatokon igazolta, hogy ilyen körülmények között a kommunikatív racionalitás a demográfiai háttérváltozókon és kapcsolathálózati paramétereken keresztül befolyásolja a közéleti aktivitást (Sík, 2011).¹ Pusztai adatai szerint ezek az értelmező közösségek a felsőoktatás diákközösségeiben is fontos szerepet játszanak. (Pusztai, 2011) Lévén a kapcsolatháló gyenge és átstrukturálódásra hajlamos hálók, az intézményi integráció meghatározó elemévé válnak azok a kollegiális, diák és mikroközösségek, amelyek értelmező közösségként kialakítják az egyetemhez, az intézményekhez való viszonyt és a kívánatos magatartásformát.

Ezen belül a *Campus-lét kutatás*² (OTKA 81858, Prof. Szabó Ildikó vezetésével) a vizsgált egyetem nappali tagozatos hallgatók kortársi szocializációjának vizsgálatát tűzte ki célul (campuslet.unideb.hu). A hallgatói csoportkultúrákat, a többszörös csoport-hovatartozásokat vizsgálta. Figyelmünk elsősorban az informális szocializáció azon ágenseire terjedt ki, amelyek az egyetemen eltöltött évek alatt közvetlenül az egyetemhez kapcsolódó tevékenységrendszeren (részvétel az órákon, vizsgák, tanulás) kívül befolyásolják a fiatalok tevékenységét. Megkíséreltük azonosítani azokat a tényezőket, amelyek a formális szocializáció visszahúzóásával párhuzamosan strukturálják és szervezik a hallgatók csoportvilágát és magántársaságait. Ennek során elemeztük a kortársi és intézményi szocializációban lejátszódó hangsúlyeltolódásokat. A kutatás fókuszált arra, hogy a kortársi szocializáció a rá jellemző sajátos értékvilággal és tevékenységstruktúrával milyen nyomot hagy a hallgatók állampolgári magatartásán. Ehhez kapcsolódóan a dolgozat alapjául szolgáló kutatás tárgya a hallgatók közéletfelfogásának és közéleti tevékenységének feltárása volt. A disszertáció az intézményesülés folyamatát a közösségek mikro-milíójébe követi. E milíókra jellemző jelentéskonstrukció, diszkurzív magatartás, argumentációs sémák elemzése adatokat szolgáltatott olyan nehezen feltárható jelenségek mélyebb megértéséhez, mint a vonatkozási

¹ Sík a kommunikatív racionalitást önzetlenségként, nyitottságként, interakcióban való részvételi hajlandóságként határozza meg

² www.campuslet.unideb.hu

közösségek közti eligazodás fogalmi hálója, avagy egy adott kultúrában kialakuló konszenzus vagy éppen konfliktus diszkurzív sémái (Jakab & Keszeg, 2007; Szapu, 2002).

Az alkalmazott módszerek

A fenti kérdéseket multidiszciplináris szemléleti keretben (ifjúságszociológia, felsőoktatáskutatás) kvalitatív kutatási módszertannal közelítettem meg. Ennek keretében egy kvantitatív és egy kvalitatív adatbázist alakítottam ki, valamint egy új projektív technika (un. narratíva-stimuláló kockák) került kidolgozásra (Pataki, 2015). A „narratíva-stimuláló kockák” mint a narrációt támogató projektív felület elemei alkalmasnak bizonyultak társadalmi struktúrák és viszonyok reprezentációinak feltárására nehezen megközelíthető társadalmi csoportok esetében. Így 2012.-ben 30 csoportos interjú, 18 félig-strukturált interjú és 22 narratív interjú készült el két – finanszírozási és üzemeltetési szempontból lényegileg eltérő – felsőoktatási kollégium magántereiben. Az intézményi magánterek ideális helyszínt biztosítottak arra, hogy a fiatal felnőttek közéleti nézeteikről számot adjanak – s egyben feltárják a közhöz és a magánszférához fűződő attitűdjeiket. A Maxqda 18 szoftvernek köszönhetően a kvantitatív és a kvalitatív adatok egy egységes keretben elemezhetőkké váltak, és lehetővé tették a politikailag vs. kulturálisan aktív illetve passzív vs. apatikus diákok diskurzusának, valamint gyakorlataink elkülönült elemzését. Az így kialakult tipológia segíti az eltérő részvételi formák társadalmi háttérének megértését. A közélet észleleteit és reprezentációit vizsgálva a több szintre kiterjedő diskurzuselemzés elősegítette annak feltárását, hogy a közéleti részvétel egyes alcsoportjainak megfelelően milyen kategóriákba rendeződnek a közéleti témák, illetőleg milyen e csoportok viszonya a valós vagy virtuális közterekhez. Mindemellett a narratív interjúk feltárták miként integrálódik be a köz és magán különbségtétel az egyéni életutakba.

A disszertáció elsőként választ keres arra, hogy a közletről kialakult nézetek és értékek hogyan fordítódnak le tényleges aktivitási mintázatokba, majd rátér arra, hogy ezek az aktivitási mintázatok hogyan ágyazódnak be a diszkurzív vagy az intézményi környezetbe, ezáltal alakítva a szűkebb tágabb intézményi életteret.

Az alábbi kutatási kérdések jelölték ki kutatásom analitikai keretét:

- Hogyan érzékeli a vizsgált generáció környezete köz-, és magánviszonyait és abba történő személyes bekapcsolódás esélyét?
- Milyen értékeken alapulnak e valóságmagyarázatok?

- Milyenek a fiatalok jövő víziói?
- Miként fogalmazódnak meg a közélet jelenségei?
- Hogyan kapcsolódik be a hallgató abba a közéletbe, amit a formális vagy informális intézményi környezet felkínál?

Az értekezés eredményei

Az adatok igazolják, hogy a magánszféra előretörésével párhuzamosan a felsőoktatási intézményi környezet iránti elkötelezettség szintje és formái módosultak, mely mögött az identifikáció és az intézményesülés sajátos mikro-folyamatai azonosíthatók.

Az adatok rávilágítottak arra is, hogy egy országban, ahol a szovjet típusú államszocializmus még az élő történelem része, a közszféra és a magánszféra értelmezése egy sajátos cselekvéseméleti perspektívát nyer. A rendszerváltás utáni első generáció ifjúsági kultúrájának egyedi fejlődése következtében egy paradox szituáció alakult ki, amelyben az intézményi szférától való függés és egy a kultúra szintjén megjelenő függetlenség együtt él. Ez sejlik fel az azokból az adatokból, amelyek igazolják, hogy a hallgatók ismerve a késő modernitás többszintű hierarchiarendszerét, valamint tisztán látva a magyarországi új kapitalizmus strukturális hiányosságait, hajlanak arra, hogy kihasználják azt a stratégiai játékteret, amit egy-egy szituáció köz/magán karakterének átírása tesz lehetővé. Teszik ezt azért, hogy részint elkerüljék az intézményi környezet iránti elköteleződést és annak következményeit, részint pedig a rendszerszintek közötti diszkrpanciákat saját érdekeiknek megfelelően ki tudják használni.

A magánszféra primátusa a közélet értelmezésében és a közéleti részvétel motivációiban alapvető. Az adatok megerősítik Utasi azon érvelését, miszerint Magyarországon elindult a magántársaságok, közösségek, intézmények individualizálódási folyamata (Utasi, 2013). Ennek az individualizációnak, a jelen disszertáció szerint, az az alapvető jellemzője, hogy bár az intézményi függés – elsősorban az intézményi szolgáltatásoktól való függés – fokozódik, az egyén a makro-csoportokba való beilleszkedés helyett, a saját életútra való reflexiót helyezi cselekedetei előterébe. Ennek következtében a köztér és a közszféra még a politikailag aktív hallgatók esetében is kizárólag a privátszféra felől nyert értelmet.

Az adatok szerint a korábbi eredményektől részben eltérően az aktivitás nem köthető egyértelműen a szülők magas iskolai végzettséghez, hiszen mind a magas iskolázottságú

szülők gyermekei mind a kevésbé iskolázott szülők esetében azonosítható egy aktív és egy inaktív csoport. A magas iskolai szülői háttér ugyanakkor úgy tűnik, növeli a politikai érdeklődést, minthogy e fiatalok a köz és szakpolitikáról élénken és árnyaltan értekeztek. Mindemellett az aktivitást a heterogén baráti kör valószínűsíti, mondhatni azok, akiknek több karra kiterjedő baráti társaságuk van aktívabbak és kommunikatív racionalitásuk magasabb. Ezzel együtt csupán egy a campus világába mélyen beágyazott csoport felsőoktatási demokratikus állampolgári szocializációja tekinthető teljesnek: a kulturálisan aktív csoportja. Ők azok az alacsony státuszú, megyeszékhelyekről érkező fiúk, akik főként a kultúra iránt elkötelezettek és az egyetem világában számtalan demokratikus tapasztalatot szereznek. Az adatok szerint nem inaktivitás, apátia áll a generáció alig észrevehető állampolgári aktivitása mögött, hanem egy már-már hiperaktív külvilágra hangoltság, amelynek háttérében a változó szituációk kézbevétele, a mozgó morálnak megfelelő elköteleződések sokasága, és –főként – az egyéni életútra való reflexión alapuló önérték érvényesítés áll.

Vitakozva Szalai eredményeivel (Szalai, 2011), adataim alapján az a megállapítás tehető, hogy vannak a korosztályra jellemző közös referencia pontok, ám ezek nem egzisztenciális vagy politikai természetűek. E közös magatartás minták azon a közös nemzedéki tapasztalaton alapulnak, hogy többé már nem a közösségek, hanem a folyton másként definiálódó és alakítható helyzet a viszonyítási pont. Ennek megfelelően kutatásunk olyan a nemzedéket összekovacsoló közös cselekvési mintákat tárt fel, amelyek egy sajátos helyzetszituatív moralitást támogatnak. Összefoglalva a generáció politikai generáció, ám a részvétel formái, az egyén közvetlen környezetének politikai eszközökkel való befolyásolása az önértékektől függően hol az intézményeken keresztül, hol azoktól távol folyik.

E sajátos szolgáltatás orientált, az önértékérvényesítésen alapuló nemzedéki helyzetértelmezés következtében az emberi kapcsolatok és a közösségek érzékelése éppúgy módosul, mint az intézményi részvétel formái – irányuljanak azok akár a civil, akár a politikai élet felé. Ilyen poszt-konvencionális részvételi formának bizonyult a több szintű reflexió, a kommunikációban és az orientációban való jártasság, illetőleg a valóság és a nyilvánosság értelmezések egy adott társadalmi helyzethez történő igazítása. Az itt felsorolt poszt-konvencionális cselekvési formák kívülről bár, de jelentős rendszerformáló erővel bírhatnak, épp azáltal, hogy erodálják a fennálló intézményi környezetet és egyszersmind megkérdőjelezzik annak legitimitását. Révén a modern egyetem közszolgálati funkciója mind

a szolgáltatást nyújtók mind a szolgáltatást igénybe vevők oldaláról az elmúlt harminc évben folyamatosan újra definiálódott – mely folyamat együtt járt az intézményi struktúra szakadatlan reformjával –, a fiatalok elbeszéléseiből úgy tűnik, hogy az egyetem sokkal inkább a kommunikatív, fogyasztói részvételre ösztönöz, mintsem egy konszenzuson alapuló állampolgári magatartás begyakorlására. Az egyetem a fenti interjúkban szabályaival, elvárásaival, és szolgáltatásaival van jelen, a fiatal felnőttek fejlődését támogató akadémiai idealkép azonban teljességgel hiányzik. Továbbá alanyaim – egy szűk elittől eltekintve – nem érdekeik védelmét ellátó társaik gyülekezeteként élik meg a felsőoktatási állampolgári szocializáció formális mentor szervezeteit, hanem az egyetem részeként élik meg, melynek feladatai, finanszírozása számukra átláthatatlan.

Ez alól kivételt képez az egyetemre nagyvárosi körülmények közül érkező, de alacsony szülői iskolai háttérrel érkező fiúk csoportja, akik az egyetem kulturális életét szervezve számos életre szóló demokratikus tapasztalatra tesznek szert.

Fontos ezzel összefüggésben belátni, hogy az interjúkból kiolvasható *piac orientált állampolgári szocializáció* nem képes és nem is tartja céljának az érintett fiatal felnőttek demokratikus intézményrendszerbe történő integrálását. Mindez persze nem jelenti azt, hogy ez a fajta állampolgári szocializáció ne bírna jelentős szocializációs potenciállal, pusztán előre vetít két lehetséges scenáriót: egyfelől lehetséges, hogy más intézmények veszik át az adott feladatot, másfelől nem kizárt, hogy az említett folyamat hozományaként egyfajta demokratikus deficit jelenhet meg a jövő intézményrendszereiben. A modern egyetem e modalitásai kétségkívül új perspektívákat nyitnak az állampolgári szocializációban, ámbar szükségszerűen átírják az egyetem szerepéről kialakított korábbi elképzeléseinket is.

Tézisek

- 1.)A nemzedék vizsgált szegmense politikai nemzedékként viselkedik
- 2.)A rendszerváltás után született első generáció magatartása alapvetően konfliktuskerülő
- 3.) A fiatalok perspektívájából az egyetem sokkal inkább a kommunikatív, fogyasztói részvételre ösztönöz, mintsem egy konszenzuson alapuló állampolgári magatartás begyakorlására.

A nemzedék politikai nemzedéknek tekinthető, amennyiben karrierorientációjának szerves része a környezet intézményinek politikai eszközökkel való formálása. Ám e politikai

szerepvállalás hol az intézményrendszeren keresztül (több generációs értelmiség), hol attól távol (első generációs értelmiség) valósul meg. A rendszerváltás után született első generáció jellemzően konfliktuskerülő ugyanis körökben kilenc olyan nyelvi praktika volt azonosítható, amivel a konfliktus nem kihordani vagy élezni, hanem elkerülni igyekeztek. Végül elmondható, hogy a vizsgált fiatalok az egyetemet szabályain és szolgáltatásaikon keresztül érzékelik, azaz perspektívájukból az egyetem sokkal inkább a fogyasztói, a kommunikatív részvételre ösztönöz, mint egy konszenzuson alapuló állampolgári magatartás begyakorlására.

Végeredményben doktori kutatásom legfontosabb új eredménye az, hogy árnyalja mind az intézményi mind a közéleti részvétellel kapcsolatos eddigi tudásunkat, amennyiben mindezidáig egyedülálló módon a részvételt nem attitűdökkel vagy szocio-ökonómiai háttérváltozókkal veti össze, és nem is annak társadalomtörténeti vonatkozásait vizsgálja makro-perspektívából, hanem egy sajátosan mikro-perspektívát választ: az intézményekről és a jó állampolgárról kialakult kép függvényében veszi számba a részvételi formákat. A disszertáció azonosít számos részvételi formát – jelenjenek meg azok a kommunikáció szintjén vagy testi mivoltukban. Így aztán segíti annak mélyebb megértését, hogy a hallgatók miként viszonyulnak a rendszerváltás utáni intézményi környezethez, mennyire készek a szűkebb felsőoktatási vagy a tágabb társadalmi intézményekbe bekapcsolódni. A magántársaságok belső interpretatív sémáit elemezve igazol számos korábbi ifjúságszociológiai és felsőoktatás-kutatási állítást. Így megerősíti a kollektív értékek kiüresedését illetve az értékek jelentésmezejének eltolódását, a konfliktusok és a jó állampolgár sajátosan közép-európai mintáiról szóló korábbi elképzeléseket illetve hozzájárul a felsőoktatási integráció vitához is. Végül a tézis egyik fő érdeme az a módszertani innováció, mely során a társadalomtudományokban eddig nem alkalmazott projektív technikát mutat be.

Nyilvántartási szám: DEENK/140/2020.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Pataki Gyöngyvér
Neptun kód: S5H1L3
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10049686

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvek (1)

1. Szerk. Kozma, T., Pataki, G.: Kisebbségi Felsőoktatás és a Bologna-folyamat. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 241 p., 2011. (Régió és Oktatás, ISSN 2060-2596 ; 8.) ISBN: 9789633181089

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

2. Pataki, G.: Az egyetemi nyilvánosság szinterei- Közösségek és állampolgári kultúra.
In: Oktatás és fenntarthatóság. Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 503-526, 2016, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 3.) ISBN: 9789631255423
3. Pataki, G.: A kocka el van vetve...: Közéleti víziók a Debreceni Egyetem kollégistái körében.
In: Campus-lét a Debreceni Egyetemen Ifjúságszociológiai tanulmányok. Szerk.: Fényes Halynalka, Szabó Ildikó, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 183-215, 2014. ISBN: 9789633184592
4. Pataki, G.: Magány és társas élet a Debreceni Egyetem kollégiumaiban.
In: Egyetemi élethelyzetek : Ifjúságszociológiai tanulmányok I-II.. Szerk.: Dusa Ágnes, Kovács Klára, Márkus Zsuzsa, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.), Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 37-55, 2012. ISBN: 9789633182260
5. Pataki, G.: A kisebbségi intézmények kutatása: Kvalitatív módszertani megfontolások.
In: Kisebbségi Felsőoktatás és a Bologna-folyamat. Szerk.: Kozma Tamás, Pataki Gyöngyvér, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 215-229, 2011, (Régió és Oktatás, ISSN 2060-2596 ; 8.) ISBN: 9789633181089

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (1)

6. Pataki, G.: Residential College Students at the University of Debrecen.
In: Education in Transition. Ed.: Erika Juhász, Dubnický technologický institút, Dubnici nad Váhom, Slovakia, 85-108, 2012. ISBN: 9788089400522

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (4)

7. Pataki, G.: A felsőoktatási kollégiumok változó világa: Közösségfejlesztés, avagy a PPP konstrukciókhoz igazodó üzemeltetés.
Metszetek. 7 (3), 79-108, 2018. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2018/3/4>
8. Pataki, G.: Közösségek és állampolgári kultúra.
Educatio. 24 (2), 155-163, 2015. ISSN: 1216-3384.
9. Pataki, G.: A kocka el van vetve....
Kult. Köz. 4 (2), 81-109, 2013. ISSN: 0133-2597.
10. Pataki, G.: A kocka el van vetve....(II.).
Kult. Köz. 4 (3), 119-139, 2013. ISSN: 0133-2597.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

11. Pataki, G.: Narrative Stimulating Cubes: a Qualitative Method for Analyzing the Nature of Democratic Culture among Hungarian Students.
Rev. Sociol. Hung. Sociol. Assoc. 24 (4), 54-85, 2014. ISSN: 1417-8648.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

12. Grosvenor, I., Pataki, G.: Learning through culture: seeking "critical case studies of possibilities" in the history of education.
Paedagogica Historica. 53 (3), 246-267, 2017. ISSN: 0030-9230.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00309230.2016.1264981>
IF: 0.7
13. Pataki, G.: 'Engaging people and ideas': Memories, Meaning making and the European Educational Research Association.
Eur. Educ. Res. J. 13 (4), 434-450, 2014. EISSN: 1474-9041.
DOI: <http://dx.doi.org/10.2304/eeerj.2014.13.4.4343>

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

14. Grosvenor, I., ford. Pataki, G.: Terek, érzékek, érzelmek és oktatás: Egy neveléstudományi megközelítés.
In: Oktatás és fenntarthatóság. Szerk.: Fehérvári Anikó, Juhász Erika, Kiss Virág Ágnes, Kozma Tamás, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 79-100, 2016, (HERA évkönyvek, ISSN 2064-6755 ; 3.) ISBN: 9789631255423

iDEa igazolás a szerző további megjelent publikációiról

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**

H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Egyéb folyóiratközlemények (2)

22. Pataki, G., Kiss, H., Dunajeva, J., Bozsik, V.: Oktatás és Kutatás 1989-2015: Ész, horváth, magyar, román és szlovén nézőpontból (kerekasztal-beszélgetés).
Új Pedagóg. Szle. 65 (11-12), 53-64, 2015. ISSN: 1215-1807.
23. Pataki, G.: A változtatás kormányzati eszközei: [Radó Péter Governing Decentralized Educational Systems: Systemic Change in South Eastern Europe].
Iskolakultúra. 23 (5-6), 130-144, 2013. ISSN: 1215-5233.

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora: 0,7

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora (az értekezés alapjául szolgáló közleményekre):

0,7

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2020.05.07.

Felhasznált irodalom

- Amna, E., & Ekman, J. (2014). Standby citizens: diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281. <https://doi.org/10.1017/S175577391300009X>
- Bauer, B., Székely, L., & Szabó, A. (2017). *Magyar ifjúság kutatás, 2016: az ifjúságkutatás első eredményei : ezek a mai magyar fiatalok!* Új Nemzedék Központ. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK06126301>
- Bauman, Z. (2013). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Wiley. https://books.google.hu/books?id=XzdYeiDw_3QC
- Bennett, A., & Kahn-Harris, K. (2004). *After subculture : critical studies in contemporary youth culture*. Palgrave Macmillan. <http://www.loc.gov/catdir/toc/hol051/2003068745.html>
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge University Press.
- Blackman, S. J., & Kempson, M. (Eds.). (2016). *The subcultural imagination : theory, research and reflexivity in contemporary youth cultures*. London : Routledge.
- Brunton-Smith, I., & Barrett, M. (2015). Political and Civic Participation: Findings from the modelling of existing survey data sets. In B. Barrett, M and Zani (Ed.), *Political and Civic engagement: Multidisciplinary Perspectives* (pp. 195–212).
- Cammaerts, B., Bruter, M., Banaji, S., Harrison, S., & Anstead, N. (2014). The Myth of Youth Apathy Young Europeans' Critical Attitudes Toward Democratic Life. *American Behavioral Scientist*, 58(5), 645–664. <https://doi.org/10.1177/0002764213515992>
- Cazes, S., & Nesporova, A. (2006). *Flexicurity : A Relevant Approach in Central and Eastern Europe*. ILO. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=edsebk&AN=403534&site=eds-live>
- Coleman, J. S., & Hoffer, T. (1987). *Public and private high schools: The impact of communities* (Vol. 41). Basic Books New York.
- Csákó, M. (2014). Családi emlékezet és történelem. *Socio.Hu*, 4(1), 81–107. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2014.1.81>
- Csákó, M., & Sik, D. (2018). Állampolgári szocializáció a kivándorlás árnyékában. In Á. Nagy (Ed.), *Margón kívül*. Excenter Kutatóközpont.
- Csepeli, Gy. (2019). A vén Európa ifjúsága. *Educatio*, 28(1), 34–41.
- Csepeli, György, Murányi, I., & Prazsák, G. (2011). *Új tekintélyelvűség a mai Magyarországon: Társadalmi csoportok hierarchiájának látásvizonyai* (M. István & P. Gergő (Eds.)). Aperiion. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00805815>
- Dahl, V., Amnå, E., Banaji, S., Landberg, M., Šerek, J., Ribeiro, N., Beilmann, M., Pavlopoulos, V., & Zani, B. (2018). Apathy or alienation? Political passivity among youths across eight European Union countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(3), 284–301. <https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1404985>
- Dalton, R. J. (2015). *The Good Citizen: How a Younger Generation Is Reshaping American Politics*. CQ Press. <https://books.google.hu/books?id=nlwdCAAAQBAJ>
- Delanty, G. (2013). *Community*. Taylor & Francis. <https://books.google.hu/books?id=vUXaAAAQBAJ>
- Feischmidt, M. (2016). A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról. *Socio.Hu*, 6(2), 103–116. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.103>

- Feischmidt, M., Glózer, R., Ilyés, Z., Kasznár, V. K., & Zakariás, I. (2014). *Nemzet a mindennapokban: az újnacionalizmus populáris kultúrája*. L'Harmattan.
- Feischmidt, M., & Hervik, P. (2015). Mainstreaming the extreme: intersecting challenges from the far right in Europe. *Intersections : East European Journal of Society and Politics*, 1(1), 3–17. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v1i1.80>
- Fekete, B., & Gárdos-Orosz, F. (2017). *Central and Eastern European Socio-Political and Legal Transition Revisited* (Issue volume 7). Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=edsebk&AN=1827704&site=eds-live>
- Fényes, H., Markos, V., & Pusztai Gabriella Viktória, T. K. (2018). A felsőoktatási hallgatók civil aktivitása és a lemorzsolódási esélyük összefüggései. *Metszetek*, 7(3), 141–156. <https://doi.org/10.18392/metsz/2018/3/6>
- Gábor, K. (2006). *Kollégisták a felsőoktatásban*. Felsőokt. Kutint. <http://mek.oszk.hu/09800/09890/09890.pdf>
- Gábor, K. (2012). *Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00723557>
- Gazsó, F., & Laki, L. (2004). *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Napvilág. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00645817>
- Gibson, J. L. (2001). Social networks, civil society, and the prospects for consolidating Russia's democratic transition. *American Journal of Political Science*, 51–68.
- Harris, A. (2016). Transitions, cultures, and citizenship: Interrogating and integrating youth studies in new times. In D. Woodman & A. Bennett (Eds.), *Youth Cultures, Transitions, and Generations: Bridging the Gap in Youth Research*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137377234>
- Harris, A., Wyn, J., & Younes, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth: 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18(1), 9–32. <https://doi.org/10.1177/110330880901800103>
- Holmes, D. R. (2010). *Integral Europe: Fast-Capitalism, Multiculturalism, Neofascism*. Princeton University Press. <https://books.google.hu/books?id=25NvdOV4bOAC>
- Jakab, A. Z., & Keszeg, V. (Eds.). (2007). *Csoportok és kultúrák: tanulmányok a szubkultúrákról*. BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kriza János Néprajzi Társaság. <http://mokka.hu/mokka/record/MOKKAI0008503563>
- Juhász, A., Krekó, P., & Molnár, C. (2014). Szélsőjobboldaliság Európában és Magyarországon. *Társadalmi Riport*, 12(1), 558–586. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b345.pdf>
- Kabai, I. (2007). A magyar egyetemisták és főiskolások életútja, élettervei 2004-ben. In P. Somlai (Ed.), *Új ifjúság: Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről* (p. 163 p. :). Napvilág. [http://www.kello.hu/Shop\(bD1odSZjPTUwMA=\)/Public/showbookout.htm?matnr=000000003000116077](http://www.kello.hu/Shop(bD1odSZjPTUwMA=)/Public/showbookout.htm?matnr=000000003000116077)
- Kahne, J., Middaugh, E., & Allen, D. (2015). Youth, new media, and the rise of participatory politics. *From Voice to Influence: Understanding Citizenship in a Digital Age*, 35.
- Kalb, D., & Halmai, G. (2011). *Headlines of Nation, Subtexts of Class: Working Class Populism and the Return of the Repressed in Neoliberal Europe*. Berghahn Books. <https://books.google.hu/books?id=b7Z6IEgmvoMC>
- Kavaliauskas, T. (2012). *Transformations in Central Europe Between 1989 and 2012 : Geopolitical, Cultural, and Socioeconomic Shifts*. Lexington Books. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=edsebk&AN=482117&site=eds-live>
- Keil, A., & Szabó, A. (2011). A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006-2010. In R. Tardos, Z. Enyedi, & Szabó Andrea (Eds.), *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Demokrácia Kutatások Magyar

Központja Közhasznú Alapítvány.

- Lee, C. W. (2014). *Do-it-yourself Democracy: The Rise of the Public Engagement Industry*. Oxford University Press. <https://books.google.hu/books?id=6jvvBQAAQBAJ>
- Letki, N. (2004). Socialization for participation? Trust, membership, and democratization in East-Central Europe. *Political Research Quarterly*, 57(4), 665–679. <https://doi.org/10.1177/106591290405700414>
- Macedo, S., Alex-Assensoh, Y., Berry, J. M., Brintnall, M., Campbell, D. E., Fraga, L. R., Fung, A., Galston, W. A., Karpowitz, C. F., & Levi, M. (2005). *Democracy at risk: How political choices undermine citizen participation, and what we can do about it*. Brookings Institution.
- Marginson, S. (2016). Public/private in higher education: a synthesis of economic and political approaches. *Public/private in higher education: a synthesis of economic and political approaches. Centre for Global Higher Education Working Paper Series, 1*. www.researchcghe.org
- Marsh, D., & Akram, S. (2015). *Political participation and citizen engagement: beyond the mainstream*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/01442872.2015.1109616>
- Micheletti, M., & McFarland, S. A. (n.d.). *Creative Participation*. Routledge.
- Minkenberg, M. (2000). The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity. *Government and Opposition*, 35(02), 170–188. <https://doi.org/10.1111/1477-7053.00022>
- Murányi, I., & Sipos, F. (2012). Nemzeti radikálisok tekintélyelvűsége: szociális dominancia orientáció és ellentörténelem. *Metszetek*, 1(1), 32–56. http://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_1201_0.pdf
- Nagy, Á., & Tibori, T. (2016). Narratívák hálójában: Az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig. In Á. Nagy & L. Székely (Eds.), *Magyar ifjúság 2012: negyedszázad* (pp. 400–434). Juvenis Ifjúság szakmai Műhely etc.
- Norris, P. (2004). Young people & political activism. *Harvard University, John F. Kennedy School of Government*. (32p).
- Pataki, G. (2015). Narrative stimulating cubes: A qualitative method for analyzing the nature of democratic culture among hungarian students. *Szociológiai Szemle*, 24(4).
- Pusztai, G. (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig: hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Új Mandátum. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00445421>
- Ritter, M. (2008). *Die Dynamik von Privatheit und Öffentlichkeit in modernen Gesellschaften*. VS Verlag für Sozialwissenschaften: Wiesbaden. <https://doi.org/10.1007/978-3-531-91969-0>
- Sik, D. (2011). A network heterogenitás, a kommunikatív racionalitás és az állampolgári aktivitás empirikus összefüggései. In Á. Utasi (Ed.), *Közösségi kapcsolatok és közélet* (pp. 41–59). Belvedere Meridionale. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00034650>
- Sloam, J. (2014). New voice, less equal: The civic and political engagement of young people in the United States and Europe. *Comparative Political Studies*, 47(5), 663–688. <https://doi.org/10.1177/0010414012453441>
- Smith, G. (2009). *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511609848>
- Somlai, P. (2010). Változó Ifjúság. *Educatio*, 19(2), 175–190. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00052/pdf/122.pdf>
- Szabó, A., & Kern, T. (2011). A magyar fiatalok politikai aktivitása. In B. Bauer & A. Szabó (Eds.), *Arctalan (?) nemzedék: Ifjúság 2000-2010 : Tanulmánykötet* (pp. 37–80). Nemz. Család- és Szociálpolitikai Intézet. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK01629173>
- Szabó, A., & Oross, D. (2017). *Csendesek vagy lázadók?: a hallgatók politikai orientációi Magyarországon, 2011-2015*. MTA TK PTI. <https://books.google.hu/books?id=Wo2NswEACAAJ>

- Szabó, Andrea, & Oross, D. (2012). A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Andrea Szabó (Ed.), *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012* (pp. 65–109). Belvedere Meridionale. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK01534133>
- Szabó, I. (2009). *Nemzet és szocializáció: a politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon 1867-2006*. L'Harmattan Kiadó. <http://mokka.hu/mokka/record/MOKKAI0008486944>
- Szalai, E. (2011). *Koordinátákon kívül: fiatal felnőttek a mai Magyarországon*. ÚMK. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK00076480>
- Szapu, M. (2002). *A zűrkorszak gyermekei: mai ifjúsági csoportkultúrák*. Századvég. [http://www.kello.hu/Shop\(bD1odSZjPTUwMA==\)/Public/showbookout.htm?matnr=00000003000029396](http://www.kello.hu/Shop(bD1odSZjPTUwMA==)/Public/showbookout.htm?matnr=00000003000029396)
- Theocharis, Y., & Van Deth, J. W. (2018). The continuous expansion of citizen participation: a new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), 139–163. <https://doi.org/10.1017/S1755773916000230>
- Utasi, Á. (2013). *Kötelékben: szolidaritás-hálók és közélet*. Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont. <http://mokka.hu/mokka/record/bibMOK02785019>
- Van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349–367. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.6>
- Van Laer, J., & Van Aelst, P. (2010). Internet and social movement action repertoires: Opportunities and limitations. *Information, Communication & Society*, 13(8), 1146–1171. <https://doi.org/10.1080/13691181003628307>
- Weintraub, J., & Kumar, K. (1997). *Public and Private in Thought and Practice: Perspectives on a Grand Dichotomy*. University of Chicago Press. <https://books.google.hu/books?id=XulfZxddGkkC>
- Williams, G. (2016). Higher education: Public good or private commodity? *London Review of Education*, 14(1). <https://doi.org/10.18546/LRE.14.1.12>
- Zuckerman, E. (2014). New media, new civics? *Policy & Internet*, 6(2), 151–168. <https://doi.org/10.1002/1944-2866.POI360>